

Foto: YAYimages

Samfunnsodontologisk forum i Buskerud, 3.–4. juni:

Innenforskap

– et samfunns mål

Innenforskap handler om trygghet, tillit og tilhørighet.
I tannhelsetjenesten handler det blant annet om
hvordan pasientene blir møtt, og om
samarbeid og ledelse på klinikken.

 ELLEN BEATE DYVI

– Tannhelsetjenesten er viktig i arbeidet for et samfunn der flere opplever å bli sett, forstått og inkludert, sa fylkesordfører Tore Opdal Hansen da han åpnet Samfunnsodontologisk forum 3. juni.

– I Buskerud har vi løftet mer innenforskap frem som vårt viktigste samfunns mål. Skal vi lykkes, må vi se hele mennesket og forstå betydningen av de små møtene i hverdagen. Hvordan vi blir tatt imot når vi kommer inn døren. Om noen tar seg tid. Om informasjonen er forståelig. Og om tjenestene er tilrettelagt slik at alle faktisk kan bruke dem.

Innenforskap handler om noe grunnleggende menneskelig: følelsen av å høre til, bli møtt med respekt og kjenne at det finnes en plass for deg i fellesskapet.

Tannhelsetjenesten møter mennesker i alle livsfaser og livssituasjoner. Dere møter barn som trenger trygghet, ungdom som strever, eldre som blir mer avhengige av hjelp, og mennesker med angst, sykdom eller krevende livserfaringer. Derfor har dere en viktig rolle. Ikke bare som behandlere, men som mennesker som kan bidra til trygghet, tillit og tilhørighet.

Det gjelder også internt i tjenesten. Gode møter med pasientene skapes av medarbeidere som selv opplever trygghet og fellesskap på arbeidsplassen.

Samtidig kan ingen tjeneste løse utfordringene alene. Utenforskap oppstår ofte i overgangene mellom tjenestene. Derfor må tannhelsetjenesten være en del av det samlede laget rundt mennesker, i samarbeid med skole, helse og omsorg, helseforetak og andre aktører.

Samfunnsodontologisk forum 2026 skal utforske hvordan tannhelsetjenesten kan bidra til mer innenforskap, fellesskap og tilhørighet. Det handler om hvordan dere møter mennesker, hvordan dere samarbeider, hvordan dere leder og hvordan dere tar vare på hverandre som kolleger, sa Hansen og ga ordet til Anne Hafstad, som ledet forumet gjennom to dager.

Lytt til pasienten!

Innenforskap dreier seg blant annet om å være velkommen, ha rettigheter, få omsorg og om å bli sett og hørt.

Hvordan tar tannklinikken imot dem som faller utenfor og oppleves som krevende pasienter?

Vi møter pasienten som vil fortelle om sitt møte med tannhelsetjenesten, eller sine møter – som har vært både øg – det vil si både utenforskap og innenforskap. I hennes tilfelle har det endt godt. Det vil si at hun i dag, etter flere år

med stort behandlingsbehov, har oppnådd å bli tilbudt og kunnet ta imot behandling som har gitt henne en god munnhelse.

Som tidligere rusavhengig har Nina Damm Lohte opplevd mye av det hun kaller inkompetanse. Tannleger som ikke vet hvordan de skal opptre for å oppnå å komme i en situasjon der det er mulig å gi behandling til et menneske som tør å la seg behandle.

Alt handler om å lytte til pasienten. Og om tid. Det siste er det som regel mangel på, vet vi.

Dette og kommende temaer blir utforsket i en kombinasjon av filosofi, dialogteater og deling av personlige erfaringer med utenforskap.

Vi beveger oss fra pasientens opplevelser, til det som foregår mellom de som jobber på klinikken.

Psykologisk trygghet som grunnmur

Filosof og professor ved Handelshøyskolen BI, Øyvind Kvalnes, står for filosoferingen. Han er opptatt av at ansatte må oppleve at de kan si fra, stille spørsmål, innrømme feil og være uenige, uten å frykte negative konsekvenser. Et godt ytringsklima betyr ikke at alle er enige eller at det alltid er hyggelig. Tvert imot mener Kvalnes at organisasjoner trenger motstemmer og konstruktiv uenighet. Ikke fravær av konflikt. Tvert imot, sier Kvalnes: Uenighet kan være verdifullt dersom den håndteres med respekt og saklighet. Målet er ikke enighet, men at ulike perspektiver kommer frem, slik at organisasjonen kan ta bedre beslutninger.

Øyvind Kvalnes snakket om viktigheten av vennlig friksjon og psykologisk trygghet, for å sikre et godt ytringsklima med rom for å stille spørsmål ved beslutninger og vedtatte sannheter – for å oppdage etiske utfordringer og lære av feil. Foto: Carsten Aleksander Øhrn/Buskerud fylkeskommune

Han bruker begrepet *vennlig friksjon* om en kultur der folk tør å utfordre hverandre på en respektfull måte.

På sitt beste kjennetegnes yringsklimaet av en god balanse mellom støtte og kritisk motstand. Medarbeidere trenger både oppmuntring og personer som utfordrer ideer, beslutninger og etablerte sannheter.

Kvalnes sier at når det er normalt å si fra om problemer i det daglige, blir behovet for formelle varslinger mindre. Kritikkverdige forhold fanges opp tidligere før de utvikler seg til større saker. Ledere bør derfor invitere til tydelige og saklige ytringer, være tilgjengelige og lytte og vise anerkjennelse og takknemlighet når ansatte sier fra.

Det som kan være til hinder for et godt yringsklima er høyt tempo, sterke hierarkier og dominerende personer som kan hemme dialogen. Kvalnes foreslår blant annet at ledere og sterke fagpersoner av og til bør vente med å ta ordet, slik at andre slipper til.

Et godt yringsklima er en av de viktigste forutsetningene for etisk forsvarlige arbeidsplasser. Ifølge Kvalnes handler etikk ikke bare om regler og verdier, men også om organisasjonens evne til å diskutere vanskelige spørsmål åpent og konstruktivt – det vil si systematisk refleksjon over rett og galt. Når folk vegrer seg for å si fra, øker risikoen for at feil, uheldige beslutninger og kritikkverdige forhold får utvikle seg over tid.

Et sentralt begrep hos Kvalnes er *psykologisk trygghet* – opplevelsen av at det er trygt å ta ordet, innrømme feil eller komme med upopulære synspunkter. Han advarer mot arbeidsmiljøer der ansatte blir tause av frykt for å bli latterliggjort, ignorert eller straffet. I slike miljøer kan viktige varsler og kritiske innspill gå tapt.

Kvalnes fremhever ledernes ansvar for å skape et klima der ytringer blir møtt med nysgjerrighet fremfor forsvarsholdninger. Ledere bør aktivt invitere til innspill, lytte til kritikk og vise at det har verdi å si fra. På den måten blir yringsklimaet en sentral del av organisasjonens etiske kultur.

Det er altså en direkte sammenheng mellom etikk og yringsklima: Uten rom for å stille spørsmål ved etablerte sannheter og beslutninger blir det vanskelig å oppdage etiske utfordringer og lære av feil. Et åpent yringsklima er dermed ikke bare et arbeidsmiljøspørsmål, men også et spørsmål om kvalitet, ansvarlighet og tillit.

Akutt behov for tannhelsereform

Vi beveger oss ut av klinikken, til samfunnet – og til tannhelsetjenesten i hele verden. Når professor Richard

Watt (WHO), omtalt som rockestjerne i samfunnsodontologisk sammenheng, står på scenen og argumenterer for at tannhelsetjenesten bør omorganiseres, bygger han hovedsakelig på fire begrunnelser, som også er presentert i en artikkel i *The Lancet* i 2019: Oral health at a tipping point.

Dagens system er for behandlingsorientert

Watt mener at tannhelsetjenesten i mange land er organisert rundt reparasjon av sykdom (fyllinger, kroner, ekstraksjoner) i stedet for forebygging. Sykdommene kan i stor grad unngås gjennom tidlig innsats, helsefremmende arbeid og reduksjon av risikofaktorer som sukkerforbruk, tobakk og alkohol.

Store sosiale ulikheter i tannhelse

Dagens modell når ikke de gruppene som har størst sykdomsbyrde. Personer med lav inntekt, lav utdanning, eldre og andre sårbare grupper har betydelig dårligere tannhelse og dårligere tilgang til behandling. Watt mener derfor at tjenesten må organiseres mer etter befolkningens behov enn etter etterspørselen i markedet. Det er et paradoks at tannhelsen blir bedre, og at den ikke blir det for alle. Den beste måten å hjelpe sårbare grupper på er gjennom universelle ordninger.

Tannhelse må integreres i den øvrige helsetjenesten

Watt, og WHO, argumenterer for at munnhelse ikke kan behandles som et eget, isolert område. Tannsykdommer deler risikofaktorer med andre ikke-smittsomme sykdommer som diabetes, hjerte- og karsykdommer og fedme. Derfor bør tannhelsetjenesten integreres i primærhelsetjenesten og samarbeide tettere med leger, sykepleiere og annet helsepersonell.

Bedre bruk av personellressurser

Watt peker på at tannleger alene ikke kan løse de globale utfordringene. Han argumenterer for større bruk av tannpleiere, tannhelsesekretærer og annet personell med forebyggende oppgaver, samt mer oppgavedeling. Dette skal gjøre tjenesten mer tilgjengelig og kostnadseffektiv.

Oppsummert sier Watt at behovet for omorganisering har begrunnelse i at tannhelsetjenesten behandler sykdom mer enn den forebygger, bidrar til vedvarende sosiale ulikheter, er for lite integrert i resten av helsevesenet og bruker helsepersonellressursene ineffektivt.

Politisk debatt om norsk tannhelsereform

Tilbake til Norge og tannhelsereformen vi står overfor her til lands. Det er besluttet at det ikke kommer en stortingsmelding som oppfølging av NOU 2024:18 «En universell tannhelsetjeneste – Harmonisering, styring og utvidet offentlig ansvar». I stedet kommer det et høringsnotat høsten 2026, med forslag til en helhetlig tannhelsereform. Dette skal berede grunnen for en lovproposisjon med meldingsdel, som etter planen legges frem for Stortinget i 2027. Høringsnotatet er under utarbeidelse i Helse- og omsorgsdepartementet nå.

Til politisk debatt i Drammen 4. juni kom statssekretær i Helse- og omsorgsdepartementet, Ellen Rønning-Arnesen (Ap) og fra Stortingets helse- og omsorgskomite Margret Hagerup (H), Kathy Lie (SV) og Aydar Seher (Rødt).

Alle ble spurt om det er nødvendig med en tannhelsereform, og alle svarte ja. Så langt varte enigheten. For reform betyr ulike ting for de ulike partiene, viser det seg.

Rødt vil at tannhelse skal likestilles med annen helse, slik at alle får råd til tannbehandling, og at dette skal skje i løpet av inneværende stortingsperiode. SV vil omtrent det samme, og sier samtidig ja til en viss grad av prioritering, samtidig som de understreker at forebygging må vektlegges. Ap er enda tydeligere på at det må være prioriteringskriterier som ligger til grunn for hva som skal dekkes over trygden, og at det må et godt lovverk til.

Høyre vil prioritere sårbare grupper og samordne tjenestene, og etterlyser mer kunnskap – og skulle gjerne hatt en stortingsmelding. Ap sier at formen med høringsnotat er valgt fremfor stortingsmelding, fordi dette haster. Samtidig er Ap enig i at kunnskapsgrunnlaget burde vært bedre. Det er også enighet i panelet om at det er uheldig at det er lite data om de 70 prosent av tannlegene som utgjør privat sektor.

På spørsmål om tannlegene skal reguleres på samme måte som fastlegene, og videre om hva som skal skje med de som er etablert på steder hvor det kanskje er for mange tannleger, svarer Ap at dette er det foreløpig ikke tatt stilling til, og at det vil bli besvart i høringsnotatet. Arnesen legger til at hun er fristet til å spørre kjeveortopedene om hvor mye de har redusert prisene sine etter at det er kommet nye tilskudd. Hun antyder videre at det kan bli

Margret Hagerup (H), Kathy Lie (SV), Aydar Seher (Rødt) og Ellen Rønning-Arnesen i politisk debatt ledet av Anne Hafstad. Foto: Tone Elin Bergset

aktuelt å ta til orde for flere tannpleiere, og ikke flere tannleger – og kaller dette å banne i kirken.

Når Anne Hafstad spør om det er lurt at 70 prosent av tannhelsetjenesten er privat, mens ingen vet hva de gjør, svarer Ap, SV og Rødt nei. Når Hafstad spør om de mistenker de privatpraktiserende tannlegene for noe svarer alle nei, og legger til at de ikke tror at noen går inn i tannlegeryrket for å tjene mest mulig penger. Rødt og SV nevner samtidig internasjonalt eide kjeder med kommersielle interesser som noe en bør få kontroll over. Eller som Aydar Seher fra Rødt sa det: – Vi må bli kvitt USA i munnen vår.

Ap avslutter debatten med å si at målet er at tannhelsefeltet skal være styrt og prioritert av det offentlige, og at regjeringen vil legge frem et høringsnotat, som forener offentlig og privat tannhelsetjeneste – og som skal danne grunnlaget for en god debatt.

Tromsø 2027

Samfunnsodontologisk forum har en egen stafettpinne, som gikk videre til Troms fylkeskommune, som vil arrangere Samfunnsodontologisk forum i Tromsø i juni 2027.